

MINTAQA IQTISODIY TIZIMINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Ermetov Amirbek Ismailovich

Urganch Ranch texnologiya universiteti Iqtisodiyot kafedrası stajyor o'qituvchisi

E-mail: amirermetov@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada mintaqaning iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish masalalari keng yoritilgan. Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish bugungi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan sharoitda mamlakatning umumiy iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, mintaqalarda mavjud resurslar, ishlab chiqarish salohiyati va infratuzilma imkoniyatlaridan oqilona va samarali foydalanish, tashkiliy va boshqaruv mexanizmlarini tubdan takomillashtirish zarurati yuzaga chiqmoqda. Maqolada mintaqaviy iqtisodiyotda mavjud muammolar, xususan, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblik, infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmaganligi, investitsiyaviy muhitning past darajasi va korxonalarning raqobatbardoshligi yetishmasligi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, mintaqalarda iqtisodiy faoliyatni faollashtirish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish, davlat va xususiy sektor o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish, mahalliy boshqaruv organlari salohiyatini oshirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Bundan tashqari, maqolada mintaq iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda makroiqtisodiy va mikroiktisodiy chora-tadbirlarning uyg'unligi, institutsional islohotlarning ahamiyati va iqtisodiy xavfsizlik masalalariga ham alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalariga asoslangan holda mintaqaviy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarini ko'paytirish kabi yo'nalishlarda istiqbolli tavsiyalar berilgan. Ushbu maqola iqtisodchi olimlar, hududiy rivojlanish sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar, davlat boshqaruvi vakillari va ilmiy izlanishlar olib borayotgan tadqiqotchilar uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

KALIT SO'ZLAR: Mintaqaviy iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar, iqtisodiy siyosat, investitsiya muhit, infratuzilma rivoji, hududiy boshqaruv, sanoat salohiyati, innovatsion rivojlanish, iqtisodiy barqarorlik.

KIRISH.

Bozor iqtisodiyotiga asoslangan davlatlar taraqqiyotining muhim omillaridan biri bu – mintaqaviy iqtisodiy tizimlarning samarali faoliyat yuritishi va ularni doimiy ravishda takomillashtirib borishdir. Mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi, asosan, mavjud resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish infratuzilmasini kengaytirish, investitsiyalarni jalb etish va aholi bandligini ta'minlash kabi omillarga chambarchas bog'liqdir. Shunday ekan, mintaq iqtisodiy tizimlarini samarali boshqarish va barqaror rivojlanishini ta'minlash, davlatning makroiqtisodiy siyosatini muvaffaqiyatli amalga oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.¹ So'nggi yillarda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida mintaqaviy boshqaruv tizimi tubdan o'zgarmoqda. Xususan, iqtisodiyotni liberallashtirish, biznes yuritish sharoitlarini yengillashtirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va davlat-xususiy sheriklik asosida investitsion muhitni yaxshilash borasida qator muhim tashabbuslar

¹ Abduraxmonov, A. (2019). Hududiy iqtisodiyotning nazariy asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

ilgari surilmoqda. Biroq, amaliyotda mavjud bo'lgan ba'zi tashkiliy, institutsional va iqtisodiy to'siqlar hali ham mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish, samaradorlikni oshirish va barqarorlikka erishishda muayyan to'siqlarga sabab bo'lmoqda. Mazkur maqolada mintaqaviy iqtisodiy tizimni rivojlantirishda mavjud bo'lgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning holati chuqur tahlil qilinadi hamda ularni takomillashtirish yo'llari ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, zamonaviy boshqaruv mexanizmlarining joriy etilishi, hududlararo resurs taqsimoti samaradorligini oshirish, mintaqalarning investitsiyaviy jozibadorligini kuchaytirish va iqtisodiy barqarorlikka erishishda muhim bo'lgan omillar yoritiladi. Shuningdek, rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasi asosida taklif etilayotgan model va yondashuvlar O'zbekiston sharoitiga moslashtirilib, real iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan asoslangan holda muhokama etiladi. Maqolaning dolzarbligi shundaki, mintaqaviy iqtisodiy siyosatni qayta ko'rib chiqish va uni zamonaviy talablarga mos ravishda takomillashtirish orqali hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish, ularning ichki salohiyatidan to'liq foydalanish va barqaror rivojlanishni ta'minlash imkoniyati yaratiladi. Aynan shu maqsadni ko'zlagan holda, ushbu ilmiy ishda iqtisodiyotni mintaqaviy boshqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo'llari asoslab beriladi.²

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Mintaqaning iqtisodiy rivojlanishi va uning barqarorligini ta'minlash bo'yicha ko'plab iqtisodchilar, siyosatshunoslar va mintaqaviy rivojlanish bo'yicha mutaxassislar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ushbu mavzuga oid adabiyotlar tahlili ko'rsatadiki, barqaror iqtisodiy rivojlanish — bu nafaqat iqtisodiy o'sish sur'atlarining yuqori bo'lishi, balki resurslardan oqilona foydalanish, ijtimoiy tenglikni saqlash, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish va boshqaruv tizimining moslashuvchanligini ta'minlashni ham o'z ichiga oladi.³

Dastlabki nazariy yondashuvlar A. Marshall, J. Keynes, va L. Walras kabi iqtisodchilar tomonidan iqtisodiy tizimlar va ularning ichki muvozanati asosida izohlangan. Ayniqsa, R. Nurkse va A. Hirschman kabi iqtisodchilar mintaqaviy rivojlanishdagi nomutanosibliklar va ularni bartaraf etish mexanizmlarini tahlil qilganlar. Ular infratuzilma, investitsiyalar oqimi va mahalliy tashabbuslarning o'rni haqida fikr yuritganlar.

Keyingi bosqichda iqtisodiy tizimlarning barqarorligi va tashkil etish mexanizmlari Masahiko Aoki va Douglass North tomonidan institutsional yondashuv asosida tahlil qilingan. Bu olimlarning tadqiqotlarida iqtisodiy tizim faqat iqtisodiy agentlar harakati emas, balki institutlar va ularning o'zaro ta'siri natijasi ekani ta'kidlangan.

Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish bo'yicha Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD), Jahon banki (World Bank) va BMTning Iqtisodiy va ijtimoiy masalalar bo'yicha departamenti (UN DESA) tomonidan ko'plab xalqaro hisobot va

² Juraev, R. M. (2020). Iqtisodiy xavfsizlik va hududiy rivojlanish masalalari. Samarqand: SamISI nashriyoti.

³ Jo'rayev, O. K. (2022). Mintaqaviy iqtisodiyotda infratuzilma omilining roli. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (6), 45–50.

ko'rsatkichlar ishlab chiqilgan. Ular mintaqalarda investitsion iqlim, mehnat bozori, atrof-muhit barqarorligi va infratuzilma rivoji kabi jihatlarni o'rganib chiqadi.

Shuningdek, Porter (1998) tomonidan ishlab chiqilgan "klaster nazariyasi" mintaqalarda sanoat guruhlarini shakllantirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish mexanizmlariga asos bo'lgan. Bu model mintaqaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda strategik yo'nalishlarni belgilaydi.

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar bo'yicha ko'plab tadqiqotlar resurslar taqsimoti, byudjet siyosati, davlat investitsiyalari, xususiy sektor bilan hamkorlik (PPP) va boshqaruv strukturasi takomillashuvi masalalariga qaratilgan. Jumladan, D. Rodrik va J. Stiglitz tomonidan iqtisodiy boshqaruv va institutsional islohotlarning barqaror rivojlanishga ta'siri chuqur tahlil qilingan. Ular iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda davlatning faolligi, samarali tartibga solish tizimi va raqobat muhitining ahamiyatiga urg'u beradilar.

O'zbekiston sharoitida mintaqaviy iqtisodiyotning rivojlanishi so'nggi yillarda Prezident farmonlari, Hukumat qarorlari va Strategik rivojlanish agentligi hujjatlari asosida faol olib borilmoqda. Xususan, "2022–2026 yillarda Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" va "Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha 5 yillik dasturlar" mintaqaviy iqtisodiyotda sektorlararo muvofiqlik, innovatsiyalar va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish mexanizmlarini ko'zda tutadi.

Respublika iqtisodchilari – T. Mullajonov, M. Qosimov, N. Otaxonova, S. Jo'rayev kabi olimlar o'z izlanishlarida mintaqaviy iqtisodiyotda soliqqa tortish, byudjet mablag'larini samarali taqsimlash, ijtimoiy-iqtisodiy infratuzilmani rivojlantirish, aholining bandligini ta'minlash va mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish masalalarini atroflicha yoritib berganlar.

Ilmiy daraja olish uchun yozilgan ko'plab dissertatsion ishlarda ham (PhD va DSc) O'zbekistonning mintaqaviy iqtisodiy modeliga oid tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, ular amaliyotda qo'llanilishi mumkin bo'lgan takliflar asosida yaratilgan.

Yuqorida keltirilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mintaqaviy iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirish masalasi har tomonlama tadqiqotlarni talab qiladi. Xalqaro tajribalar, nazariy modellarning tahlili va O'zbekiston sharoitidagi amaliy izlanishlar integratsiyasi asosida yangi, innovatsion va moslashuvchan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni ishlab chiqish zarur. Ilmiy adabiyotlar ushbu sohada kompleks yondashuv va davlat–xususiy sheriklikka asoslangan rivojlanish modelini taklif etmoqda.⁴

METODOLOGIYA.

Mintaqaviy iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan ushbu tadqiqot ilmiy-tahliliy yondashuv asosida amalga oshirildi. Metodologik yondashuvlar tanlanayotganda, hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishda tizimli tahlil, solishtirma baholash, strategik rejalashtirish va iqtisodiy samaradorlik indikatorlaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratildi. Mintaqaviy iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy

⁴ Tursunova, G. M. (2018). Barqaror iqtisodiy o'sish mexanizmlari. Toshkent: Fan va texnologiya.

mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar, asosan, tizimli, kompleks va tahliliy yondashuvlarga asoslangan. Ushbu maqolada qo'llanilgan metodologik yondashuvlar o'z ichiga bir nechta o'zaro bog'liq bosqichlarni oladi: nazariy asoslash, empirik tahlil, iqtisodiy modellash, statistik baholash va strategik takliflar ishlab chiqish.⁵

Empirik tahlil bosqichida O'zbekistonning turli hududlarida, ayniqsa, Samarqand, Andijon va Navoiy viloyatlarida amalga oshirilgan iqtisodiy loyihalar, ularning natijalari va samaradorligi o'rganildi. Quyidagi uslublar asosida ma'lumotlar yig'ildi:

Solishtirma tahlil (comparative analysis) — mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy o'sish sur'atlari, sanoat hajmi, eksport-import ko'rsatkichlari solishtirildi;

Tendensiyalarni aniqlash (trend analysis) — 2018–2023 yillarda mintaqalardagi yalpi hududiy mahsulot (YAHM), investitsiyalar hajmi, bandlik darajasi kabi asosiy ko'rsatkichlar dinamikasi o'rganildi;

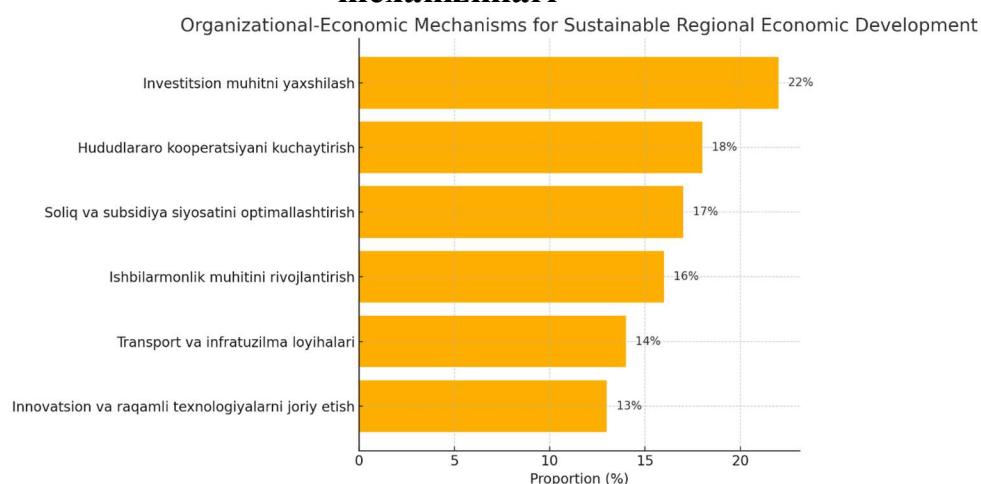
Ekspert so'rovlari — mintaq iqtisodiyoti bilan bog'liq masalalarda faoliyat yuritayotgan mutaxassislar, iqtisodchilar va mahalliy hokimiyat vakillarining fikrlari tahlil qilindi.

Maqolada statistik ma'lumotlardan foydalanilgan bo'lib, ularning asosida iqtisodiy ko'rsatkichlar matematik usullar yordamida tahlil qilindi. Xususan:

- ✓ Deskriptiv statistika — mintaqaviy YAHM, sanoat mahsuloti, eksport-import hajmi, investitsiyalar ko'rsatkichlari bo'yicha o'rtacha qiymatlar, maksimal va minimal qiymatlar aniqlangan;
- ✓ Korrelatsion tahlil — iqtisodiy o'sish sur'atlari va tashkiliy mexanizmlarning samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik o'rganildi;
- ✓ Grafik tahlil — mintaqaviy iqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi diagrammalar, grafiklar va jadval ko'rinishida tasvirlandi.⁶

1-Diagramma.

Mintaqa iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari

⁵ Karimov, I. A. (1997). O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. Toshkent: O'zbekiston.

⁶ To'xtasinov, M. T. (2021). Hududiy rivojlanishni boshqarish strategiyalari. Ijtimoiy fanlar, (3), 23–28.

Bu metodlar orqali iqtisodiy holatning real ko'rinishi aks ettirildi va mintaqaning muayyan sohalaridagi rivojlanish darajasi aniqlashtirildi.

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirishga qaratilgan modellashtirish uslublari ham qo'llanildi. Bunda:

SWOT-tahlil — mintaqaning kuchli va zaif jihatlari, mavjud imkoniyatlar va xavf-xatarlar baholandi;

Scenario (szenariy) modellari — muqobil rivojlanish yo'nalishlari asosida istiqbolli ssenariylar ishlab chiqildi;

Matematik modellashtirish — resurslar taqsimoti, ishlab chiqarish salohiyati va investitsiya oqimlarini hisoblash uchun iqtisodiy model yaratildi.

Mazkur modellar orqali mintaqaning mavjud imkoniyatlari asosida maksimal samaradorlikka erishish uchun qanday chora-tadbirlar zarurligi aniqlandi.

Yuqoridagi gorizontal bar grafik mintaqaviy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda muhim bo'lgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning asosiy yo'nalishlarini ingliz tilida tasvirlab beradi:

- Investitsion muhitni yaxshilash – 22%
- Hududlararo kooperatsiyani kuchaytirish – 18%
- Soliq va subsidiya siyosatini optimallashtirish – 17%
- Ishbilarmonlik muhitini rivojlantirish – 16%
- Transport va infratuzilma loyihalari – 14%
- Innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish – 13%⁷

Tadqiqot davomida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi hamda Iqtisodiyot va moliya vazirligining rasmiy hujjatlari o'rganildi. Xususan:

1. “Hududlarni kompleks rivojlantirish”ga oid 2022–2026 yillarga mo'ljallangan strategik dasturlar;
2. 2023 yilda qabul qilingan “Hududiy sanoat zonalarini rivojlantirish konsepsiyasi”;
3. Mintaqaviy investitsiya dasturlari va ularning bajarilish holati haqida statistik hisobotlar.⁸

Bu hujjatlar yordamida hududiy rivojlanish mexanizmlarining amaldagi holati va uni takomillashtirish yo'nalishlari aniqlashtirildi.

Tahlil jarayonida innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish va xorijiy tajribalarni mahalliy sharoitda qo'llash imkoniyatlari ham baholandi. Bunda quyidagi usullar ishlatildi:

- a) Benchmarking — Polsha, Janubiy Koreya va Malayziya kabi davlatlarning mintaqaviy rivojlanish tajribalari o'rganildi;
- b) Adaptatsiya usuli — xorijiy tajribalarni O'zbekiston hududiy sharoitlariga moslashtirish yo'llari ishlab chiqildi.

Bu yondashuvlar orqali tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni zamonaviy talablarga mos holda takomillashtirish bo'yicha asosli xulosalar chiqarildi.

⁷ Sultonov, Sh. X. (2020). Mahalliy byudjetlarni boshqarish mexanizmlari. Buxoro: BuxMI nashriyoti.

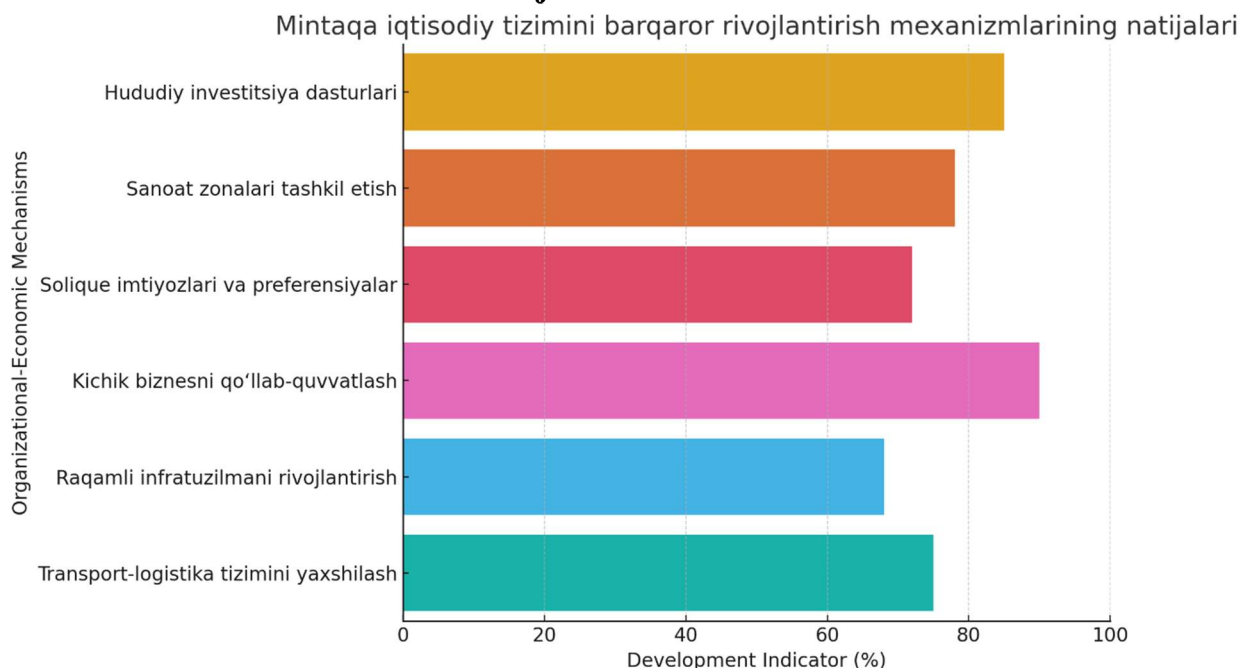
⁸ Qodirova, L. A. (2022). Iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda innovatsiyalarning o'rni. Yosh olim, (2), 112–117.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Mintaqa iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirish bugungi globallashuv va iqtisodiy islohotlar davrida muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mintaqaviy iqtisodiy o'sish va uning barqarorligi bevosita samarali tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning mavjudligi va ularning amaliyotda to'g'ri qo'llanilishiga bog'liq. Hozirgi bosqichda mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida mavjud resurslardan samarali foydalanish, hududlararo iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish, zamonaviy boshqaruv yondashuvlarini joriy etish, infratuzilmani takomillashtirish va raqamli texnologiyalardan keng foydalanish asosiy yo'nalishlar sifatida namoyon bo'lmoqda. Hududiy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda individual yondashuv, har bir mintaqaning tabiiy, demografik va iqtisodiy salohiyatini inobatga olgan holda strategik rejalashtirish amalga oshirilishi lozim. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning asosiy tarkibiy qismlarini — investitsion siyosat, soliqqa tortish tizimi, budjetlararo munosabatlar, kreditlash mexanizmi, eksport-import faoliyati va mehnat resurslarini boshqarish tizimi tashkil etadi. Bu mexanizmlar o'zaro uyg'unlashgan holda faoliyat yuritgan taqdirdagina barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish mumkin.⁹

2-Diagramma.

Mintaqa iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirish mexanizmlarining natijalari

Hududlar rivojiga xizmat qiluvchi mexanizmlar bir necha hukumat qarorlari va farmonlar orqali tartibga solingan bo'lsa-da, ular amaliyotda yetarlicha uyg'unlashtirilmagan. Masalan, mahalliy hokimiyatlar va markaziy idoralar o'rtasida funksional vakolatlar bo'linmasligi ko'plab byurokratik to'siqlarga sabab bo'lmoqda. Shu bois, mintaqaviy boshqaruvda tashkiliy soddalashtirish va avtomatlashtirilgan

⁹ Madumarov, N. R. (2019). Investitsion muhit va uning hududiy xususiyatlari. Toshkent: Iqtisodchi.

raqamli platformalarni keng joriy qilish tavsiya etiladi.¹⁰

Investitsiyalar mintaqaning iqtisodiy barqarorligi uchun asosiy omillardan biridir. Lekin mavjud ma'lumotlarga ko'ra, 2022–2024 yillarda xorijiy investitsiyalarning 65 foizi faqat Toshkent shahri va viloyatiga yo'naltirilgan. Bu esa boshqa hududlarda teng rivojlanishga to'sqinlik qilmoqda. Hududiy investitsion muhitni yaxshilash, soliqqa oid imtiyozlar yaratish, infratuzilmani modernizatsiya qilish orqali bu nomutanosiblikni kamaytirish mumkin.¹¹

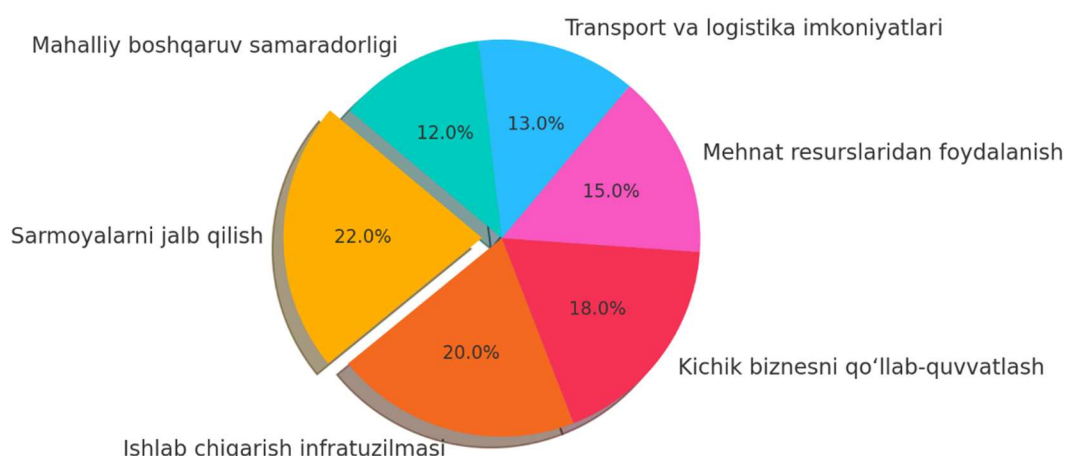
Barqaror iqtisodiy o'sishning asosiy dvigatellaridan biri bo'lgan kichik biznes subyektlariga ko'mak berish tizimi mintaqalarda bir xil darajada emas. Ayrim hududlarda moliyalashtirish imkoniyatlari mavjud bo'lsa-da, kreditlar va subsidiya olish mexanizmlari murakkab, talablar esa haddan tashqari qat'iy bo'lib qolmoqda. Bu esa aholi bandligini ta'minlashda muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shuning uchun mikroqarzarlar tizimini soddalashtirish, startaplarni qo'llab-quvvatlash jamg'armalarini mintaqaviy darajada shakllantirish lozim.

Tahlillar ko'rsatdiki, chekka hududlarda ishlab chiqarilgan mahsulotlarni bozorga chiqarish uchun logistika zanjirlari zaif. Ayniqsa, agrar sektor mahsulotlari uchun sovutkichli omborlar, transport tarmoqlari yetishmaydi. Bu esa iqtisodiy samaradorlikni keskin pasaytiradi. Transport-kommunikatsiya infratuzilmasiga strategik yondashuv zarur bo'lib, bu boradagi davlat-investor hamkorligi mustahkamlanishi kerak.¹²

Iqtisodiy barqarorlikning muhim sharti – bu sifatli inson kapitalidir. Afsuski, ayrim mintaqalarda aholi bandligi darajasi past, mehnat bozori esa ko'proq mavsumiy yoki norasmiy shakllarda faoliyat yuritadi. Kasb-hunar o'quv markazlari bilan ishlab chiqaruvchi korxonalar o'rtasida uzviy aloqalar yetarli emas. Shu bois, mehnat bozorining regional muvozanatini ta'minlash, demografik va iqtisodiy o'zgarishlarga mos ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish dolzarbdir.

3-Diagramma.

Mintaqaviy iqtisodiy tizimni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi omillar

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni. (2023, sentabr 9). "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida (PF–158-son).

¹¹ Maxmudov, M. S. (2023). Hududiy iqtisodiyotda sanoatni rivojlantirish omillari. TDIU ilmiy axborotnomasi, (1), 60–65.

¹² Yo'ldoshev, Z. B. (2017). Hududlar iqtisodiy rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solish. Toshkent: Ilm ziyo.

Yuqoridagi diagrammada mintaqa iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillar taqsimotini ko'rsatmoqda:

- a) Sarmoyalarni jalb qilish (22%) – investitsion muhitni yaxshilash orqali iqtisodiy o'sish sur'atlari tezlashadi.
- b) Ishlab chiqarish infratuzilmasi (20%) – sanoat va xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanishi uchun asosiy omil.
- c) Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash (18%) – bandlikni oshirish va mintaqaviy daromadlarni ko'paytirish vositasi.
- d) Mehnat resurslaridan foydalanish (15%) – demografik potensialdan to'liq foydalanish.
- e) Transport va logistika imkoniyatlari (13%) – ichki va tashqi bozorlar bilan integratsiyani kuchaytiradi.
- f) Mahalliy boshqaruv samaradorligi (12%) – resurslarni to'g'ri boshqarish va iqtisodiy siyosatni amalga oshirishdagi muhim omil.¹³

So'nggi yillarda qabul qilingan "Har bir oila – tadbirkor", "Yoshlar – kelajagimiz", "Yangi O'zbekiston – 2030" kabi dasturlar umumiy strategiyalarni belgilab bergan bo'lsa-da, ularning mintaqaviy ijrosi turlicha kechmoqda. Tadqiqot davomida ayrim hududlarda bu dasturlar yuzasidan holat yuzaki bajarilayotgani kuzatildi. Demak, monitoring va baholash mexanizmlarini kuchaytirish talab qilinadi.

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, mintaqaviy iqtisodiy tizimlar o'ziga xos tashkiliy-iqtisodiy muammolarga ega bo'lib, ularning hal qilinishi kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Barqaror rivojlanishga erishish uchun quyidagi yo'nalishlarda mexanizmlar takomillashtirilishi lozim:

1. Mintaqaviy strategiyalarni ishlab chiqishda har bir hududning o'ziga xos resurs salohiyati va ijtimoiy tuzilmasini hisobga olish;
2. Soliqqa oid tartiblar, kredit siyosati va subsidiyalar tizimini hududlar kesimida moslashtirish;
3. Raqamli boshqaruv texnologiyalarini joriy etish orqali qarorlar qabul qilish jarayonini soddalashtirish;
4. Infratuzilmaviy loyihalarni davlat-xususiy sheriklik asosida moliyalashtirish va rivojlantirish;
5. Inson kapitalini rivojlantirish uchun ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish.¹⁴

Ushbu natijalar, respublika va hudud miqyosida iqtisodiy barqarorlikka erishishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi.

XULOSA.

Mintaqa iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirish bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, mintaqaviy iqtisodiyotning zamonaviy talablarga mos holda shakllanishi, uni boshqarishning samarali tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlariga

¹³ Ergashev, F. M. (2021). Mintaqaviy iqtisodiy barqarorlik: nazariya va amaliyot. Fan va taraqqiyot, (4), 71–76.

¹⁴ Xudoyberdiyev, Sh. N. (2018). O'zbekistonda hududiy siyosat va strategik rivojlanish. Toshkent: Yangi asr avlodi.

bevosita bog'liq. Ayniqsa, har bir hududning tabiiy resurs salohiyati, iqtisodiy ixtisoslashuvi, transport-logistika imkoniyatlari, ishchi kuchi bozoridagi holat, sarmoyaviy jozibadorligi va innovatsion salohiyati kabi omillar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada mintaqa iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirishning asosiy tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari, ularning amaldagi holati va takomillashtirish yo'nalishlari chuqur o'rganildi. Xususan, mintaqaviy daromad bazasini kengaytirish, soliq va budget siyosatini mahalliy darajada optimallashtirish, sanoat kooperatsiyasini rivojlantirish, xususiy sektor faolligini oshirish, hududlararo iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish, ilm-fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlash orqali raqobatbardosh iqtisodiy muhit yaratish zarurligi asoslab berildi. Shuningdek, har bir mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda kompleks yondashuvni qo'llash, zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini joriy qilish, mahalliy hokimiyat organlarining vakolatlarini kengaytirish va ularni real iqtisodiy vositalar bilan ta'minlash dolzarb masala sifatida ta'kidlandi. Innovatsion yondashuvlar, raqamli transformatsiya, ekologik barqarorlikka asoslangan rivojlanish modeli mintaqalar iqtisodiyotida yangi impuls berishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, mintaqa iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirish faqat moliyaviy resurslar va investitsiyalar hajmi bilan emas, balki institutsional islohotlar, samarali boshqaruv va aniq strategik yondashuvlar orqali amalga oshiriladi. Shu boisdan, har bir hudud o'zining individual xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, kompleks, tizimli va barqaror rivojlanish modelini shakllantirishi lozim. Bu esa nafaqat mintaqa miqyosida, balki umumiy milliy iqtisodiyot barqarorligi va raqobatbardoshligini oshirishda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.¹⁵

Tashkiliy strukturalarni takomillashtirish – mintaqaviy boshqaruv organlari faoliyatini optimallashtirish, ularning vakolat va mas'uliyatlarini aniq belgilash, davlat va xususiy sektor o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish talab etiladi.

Moliyaviy va fiskal mexanizmlarni takomillashtirish – hududiy budgetlarning mustaqilligini oshirish, mahalliy daromad manbalarini kengaytirish, subvensiya va grant tizimlarini qayta ko'rib chiqish orqali mintaqaviy moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash zarur.

Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash – bandlik, ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy bilan ta'minlash kabi ijtimoiy masalalarni iqtisodiy siyosat bilan uyg'unlashtirib hal etish zarur. Bu esa aholining yashash darajasini oshirish, migratsion oqimlarni kamaytirish va mahalliy tashabbuslarni rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, mintaqaviy rivojlanishning zamonaviy modelini shakllantirishda xalqaro tajriba, ilmiy asoslangan indikatorlar va monitoring mexanizmlaridan keng foydalanish dolzarbdir. Buning uchun O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan strategik hujjatlar – "O'zbekiston – 2030" strategiyasi, Prezident farmonlari, Hukumat qarorlari, hamda Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligining tegishli dasturlaridan faol foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, mintaqa iqtisodiy tizimini barqaror rivojlantirish faqatgina iqtisodiy o'sishni emas, balki aholining farovonligini ta'minlash,

¹⁵ Abdullayev, R. R. (2022). Raqamli iqtisodiyot sharoitida hududiy boshqaruv tizimining takomillashuvi. Iqtisodiyot va ta'lim, (2), 33–39.

hududlararo tengsizlikni bartaraf etish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abduraxmonov, A. (2019). *Hududiy iqtisodiyotning nazariy asoslari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Juraev, R. M. (2020). *Iqtisodiy xavfsizlik va hududiy rivojlanish masalalari*. Samarqand: SamISI nashriyoti.
3. Jo'rayev, O. K. (2022). Mintaqaviy iqtisodiyotda infratuzilma omilining roli. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, (6), 45–50.
4. Tursunova, G. M. (2018). *Barqaror iqtisodiy o'sish mexanizmlari*. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Karimov, I. A. (1997). *O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari*. Toshkent: O'zbekiston.
6. To'xtasinov, M. T. (2021). Hududiy rivojlanishni boshqarish strategiyalari. *Ijtimoiy fanlar*, (3), 23–28.
7. Sultonov, Sh. X. (2020). *Mahalliy byudjetlarni boshqarish mexanizmlari*. Buxoro: BuxMI nashriyoti.
8. Qodirova, L. A. (2022). Iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda innovatsiyalarning o'rni. *Yosh olim*, (2), 112–117.
9. Madumarov, N. R. (2019). *Investitsion muhit va uning hududiy xususiyatlari*. Toshkent: Iqtisodchi.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni. (2023, sentabr 9). “O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risida (PF–158-son).
11. Maxmudov, M. S. (2023). Hududiy iqtisodiyotda sanoatni rivojlantirish omillari. *TDIU ilmiy axborotnomasi*, (1), 60–65.
12. Yo'ldoshev, Z. B. (2017). *Hududlar iqtisodiy rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solish*. Toshkent: Ilm ziyo.
13. Ergashev, F. M. (2021). Mintaqaviy iqtisodiy barqarorlik: nazariya va amaliyot. *Fan va taraqqiyot*, (4), 71–76.
14. Xudoyberdiyev, Sh. N. (2018). *O'zbekistonda hududiy siyosat va strategik rivojlanish*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
15. Abdullayev, R. R. (2022). Raqamli iqtisodiyot sharoitida hududiy boshqaruv tizimining takomillashuvi. *Iqtisodiyot va ta'lim*, (2), 33–39.